

KS. MARIAN ZAJĄC

*Instytut Teologii Pastoralnej i Katechetyki
Wydział Teologii KUL, Lublin*

WYZWANIA WSPÓŁCZESNEJ RODZINY

Słowa kluczowe: Rodzina, wychowanie, Synod Biskupów

1. Wstęp. 2. *Widzieć* największe zagrożenia rodziny. 3. *Ocenić* co można uczynić dla wzmocnienia rodziny. 4. *Działać* skutecznie na rzecz rodziny według wskazań synodalnych. 5. Zakończenie

1. WSTĘP

Pierwszą, a zarazem podstawową instytucją wychowawczą w życiu człowieka jest rodzina¹. Rozwija się ona najpełniej poprzez wzajemne oddziaływanie na siebie wszystkich swoich członków². W sensie religijnym rodzina chrześcijańska jest także „pierwszą wspólnotą powołaną do głoszenia Ewangelii osobie ludzkiej, która jest w stałym rozwoju, i doprowadzenia jej, poprzez stopniowe wychowanie i katechezę, do pełnej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej” (FC 2). Papież św. Jan Paweł II przypominał, że bezwzględna konieczność rodziny „ujawnia się ze szczególną mocą w określonych sytuacjach, które Kościół notuje niestety w różnych miejscach: tam, gdzie ustawy przeciwne religii utrudniają samo wychowanie w wierze, gdzie z powodu rozpowszechnionego niedowiarstwa lub panującego tak zwanego laicyzmu nie daje się faktycznie możliwości pełnego rozwoju religijności, tam «Kościół domowy» pozostaje jedynym miejscem, gdzie dzieci i młodzież mogą pobierać prawdziwą katechezę” (FC 52). W takim też miejscu wyzwania dla rodziny są największe.

Przez kreowanie właściwej roli rodziny w życiu człowieka rozumie się tworzenie atmosfery Kościoła domowego, w którym rodzice – za pomocą słowa i przykładu – powinni być dla swoich dzieci pierwszymi zwiastunami wiary (KK 11). Ich rola jest niezastąpiona w przygotowaniu młodego pokolenia do życia w społeczeństwie.

¹ Por. M. Wolicki, *Rola identyfikacji w procesie internalizacji wartości w rodzinie*, w: *Rodzina, wartości, przemiany*, red. M. Ruszel, Rzeszów–Stalowa Wola: Fundacja Uniwersytecka 2010, 155.

² J. Stala, *Podstawy teologiczno-antropologiczne katechezy rodzinnej. Na podstawie dokumentów Magisterium soborowego i posoborowego*, Tarnów: Mała Poligrafia Redemptorystów w Tuchowie 1998, 299.

Ponieważ rodzice dali życie dziecku, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa. Z tego też tytułu muszą być uznani za pierwszych i głównych wychowawców swoich dzieci. Rodzina jest też pierwszą szkołą cnót społecznych, potrzebnych wszelkim społecznościom (DWCH 3). Rodzicielskie wychowanie w wierze, realizowane od dzieciństwa, dokonuje się przez wytrwałe świadectwo życia chrześcijańskiego, prowadzone według Ewangelii wśród codziennych zajęć. Wychowanie to utrwała się jeszcze mocniej wtedy, gdy z przeżywaniem wydarzeń rodzinnych, takich, jak: przyjmowanie sakramentów, obchody świąt liturgicznych, narodziny dziecka czy żałoba wyjaśnia się religijny sens tych wydarzeń” (CT 68).

We wspomnianych działaniach nie wyczerpuje się jednak rola rodziny. Formacja młodego pokolenia dokonuje się poprzez „trwały wpływ na dusze chłopców i dziewcząt, gdy tego rodzaju prawdy, dotyczące najważniejszych problemów wiary i życia chrześcijańskiego, są tak na nowo omawiane w atmosferze rodzinnej, przepełnione miłością i szacunkiem. Również samym rodzicom opłaca się trud z tej racji podjęty, bo w tak nawiązanym dialogu katechetycznym każdy bierze i daje” (CT 68).

Prymarne wyzwania współczesnej rodziny można zbilansować i przedstawić, posługując się praktyczną zasadą stosowaną przez młodzież robotniczą skupioną w chrześcijańskiej organizacji *Jeunesse Ouvriere Chretienne* (JOC). Metoda ta sprowadza się do trzech czasowników: *widzieć* (*voir*), *ocenić* (*juger*) oraz *działać* (*agir*). Powinny one wyznaczać zakres aktywności w obronie rodziny w kontekście Synodu Biskupów poświęconego tej problematyce³.

2. WIDZIEĆ NAJWIĘKSZE ZAGROŻENIA RODZINY

W funkcjonowaniu rodziny nie chodzi tylko o działania spontaniczne i przypadkowe, ale przede wszystkim o czynności wychowawcze świadomie podejmowane i planowane przez rodziców, rodzeństwo i innych jej członków. I chociaż skuteczna troska o rodzinę znajduje swoje inspiracje od wewnątrz, bazując na wierze członków tej wyjątkowej wspólnoty ludzkiej, to równocześnie działalność wspomagająca rodzinę powinna przychodzić z zewnątrz, czyli z obszaru duszpasterskiej działalności Kościoła⁴. Już wiele lat temu zauważono „pilną potrzebę duszpasterskiej obecności Kościoła dla podtrzymania rodziny [...] ażeby zorganizować i rozwinąć duszpasterstwo rodzin, troszcząc się o tę pierwszoplanową dziedzinę w przekonaniu, że przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od Kościoła domowego” (FC 62). W takim działaniu chodzi o zachęcenie rodziców do włączenia dziecka we wspólnotę Kościoła poprzez

³ Synod Biskupów został ustanowiony przez papieża Pawła VI mocą *motu proprio Apostolica sollicitudo* z 15 IX 1965 r. Należy jednak pamiętać, że na decyzje Biskupa Rzymskiego znaczący wpływ miała dyskusja soborowa oraz liczne propozycje przedsoborowe. Powstanie instytucji Synodów Biskupów miało silny związek z soborową dyskusją na temat kolegalności. Utworzenie nowej instytucji Kościoła okazało się nie tylko odważne i mądre, ale przede wszystkim zaczęło służyć dobru Kościoła powszechnego. Por. T. Rozkrut, *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym*, Tarnów: Biblos 2010, 149.

⁴ E. Kasjaniuk, M. Nowacka, *Katechizacja*, EK VIII, Lublin: TN KUL 2000, kol. 1035–1036.

chrzest św., doprowadzenie do świadomego uczestnictwa we mszy św., a także o stworzenie optymalnych warunków do świadomego przeżywania osobowej wiary⁵.

Przemiany religijności polskiej rodziny w minionych dekadach nastąpiły w wyniku splotu różnorodnych okoliczności⁶. Zewnętrznym bodźcem jej zauważanej erozji była seria dramatycznych wydarzeń uderzających w etos rodziny, związanych z wojnami i okupacją hitlerowską i sowiecką. Natomiast wzmocnienie roli rodziny zostało uwarunkowane poprzez niezwykle wydarzenia, zwane znakami czasu, w których Sobór Watykański II miał znaczenie przełomowe⁷. W konsekwencji tych zdarzeń w postrzeganiu roli rodziny dokonała się głęboka i trwała ewolucja⁸. Niechętnie okazywana i przesadnie surowa religijność poprzednich pokoleń ustąpiła miejsca religijności rodzinnej bardziej masowej, w której dominującą rolę odgrywały praktyki nabożne, związane z codziennymi aktywnościami rodzinnymi. Rodzina w swoich aktywnościach religijnych skupiała się nie tylko na Chrystusie, ale coraz częściej na Najświętszej Maryi Pannie, Matce wzorcowej wspólnoty rodzinnej z Nazaretu⁹.

Szczególnie ważne w funkcjonowaniu rodziny w XX w. stało się misterium Maryi i misterium Jezusa oraz Jego Kościoła. Na pytanie, co to znaczy, być uczniem Chrystusa i członkiem Kościoła w codziennym życiu rodzinnym, duszpasterze podpowiadali: patrz na Maryję Matkę Jezusa, ponieważ w Niej znajdziesz pomoc w realizacji swojego rodzinnego powołania¹⁰. Najlepszą bazą stabilizacji rodziny stała się katecheza rodzinna. Dzięki takiej formie edukacji religijnej, gdzie przyjmowanie Bożych zasad odbywało się poprzez przejmowanie ich od starszego pokolenia, dokonywał się rozwój autentycznej wiary¹¹.

Niestety nowe czasy przyniosły nowe wyzwania. Rodzina stała się instytucją dramatycznie zagrożoną, ponieważ w niej ześrodkowały się wszystkie problemy natury społecznej, ekonomicznej, kulturowej. „Z drugiej strony stanowi ona naturalny obwód, ostatnią niejako linię oporu wobec dezorganizacji i ogólnego rozprzężenia pozarodzinnych struktur społecznych”¹². Z tego powodu znawcy życia społecznego wskazują na niezmiennie sprzężenie zwrotne, w którym tzw. zdrowe społeczeństwa wiążą jednoznacznie ze zdrową rodziną.

⁵ CT 68: „Tak więc katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechezy, towarzyszy jej i poszerza ją”.

⁶ K. Świąś, *Przemiany religijności miejskiej w czasie transformacji systemowej*, Lublin: TN KUL 2011, 21.

⁷ Por. M. Zając, *Wrażliwość na znaki czasu*, w: *Wypłyn na głębię. Wprowadzenie do praktyk chrześcijaństwa w świetle listu apostołskiego Jana Pawła II „Novo millennio ineunte”*, red. J. Królikowski, J. Stala, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2001, 248–259.

⁸ Zob. A. Chruszczewski, *Dzieje Kościoła w Polsce: tablice chronologiczne*, Lublin: TN KUL 1993, 46.

⁹ *Historia Kościoła*, t. 5: *1848 do czasów współczesnych*, red. L.J. Rogier, R. Aubert, M.D. Knowles, tłum. T. Szafrński, Warszawa: PAX 1985, 91.

¹⁰ Por. W. Świerżawski, *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*, Kraków: WAM 1982, 432.

¹¹ Zob. T. Peta, *Przyjmowanie słowa na wzór Maryi*, L'Osservatore Romano (wyd. polskie) 39 (2008), nr 12 (308), 24.

¹² *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin: RW KUL 1997, 5.

Widzieć największe zagrożenia rodziny, to pamiętać, że rewolucja przemysłowa XX w. uruchomiła ogromne ruchy migracyjne i przemieszczanie się ludzi z obszarów rolniczych do obszarów uprzemysłowionych, ze wsi do miasta. W ten sposób rodzina tradycyjna została zachwiana w kilku swoich podstawowych funkcjach: ekonomiczno-produkcyjnej, zabezpieczającej i socjalizującej¹³.

Nie wolno stracić z pola widzenia także społeczeństwa postindustrialnego, które zwłaszcza w ostatnich dziesięcioleciach wygenerowało nowe wyzwania dla rodziny¹⁴. Upowszechnił się pluralizm instytucjonalny i ideowy. To sprawia, że każda instytucja ma swoją „własną prawdę”, a świat pozarodzinny stał się swoistym targowiskiem idei, różnych orientacji społecznych, ekonomicznych, liberalnych, katolickich. Dylematy, które się rodzą dotyczą relatywizowania utrwalonych sądów czy ocen, wybierania między rygoryzmem a permissywywizmem w stosunkach z innymi i poszukiwaniu modelu wychowania¹⁵.

Poważnym wspólnym problemem współczesnej rodziny są zagadnienia demograficzne, które ujawniają się w malejącym przyroście naturalnym. Jest to w pewnej mierze wypadkowa ideologii łatwego, przyjemnego i wygodnego życia, w którym o wszystkim decyduje tylko kobieta. Idea społeczeństwa konsumpcyjnego wypiera skutecznie z rodziny zachowania prospołeczne i tłumi aspiracje duchowe¹⁶.

W krajach postkomunistycznych rodziny odczuwają dramatycznie szybkie i głębokie zubożenia materialne. Bezrobocie eliminuje z rynku średnio 15% ludzi zdolnych do pracy. Instytuty socjologiczne wykazują, że poważnym problemem staje się dorastanie młodzieży we współczesnym społeczeństwie, kiedy ona emancypuje się spod kurateli rodziny i nabywa nowych wzorców zachowania, dalekich od zachowań prorodzinnych¹⁷.

Największe zagrożenia rodziny, które trzeba „widzieć”, są obecnie wypadkową zmian struktury społecznej i kultury symbolicznej. Obserwuje się wzrost opinii o naruszalności zasad i form życia rodzinnego. Upowszechnia się w społeczeństwie polskim opinia, że obowiązujące dotychczas zasady i formy życia rodzinnego są naruszalne i kształtują się nowe równorzędne do dawnych. Doskonałym przykładem jest stosunek opinii publicznej do zasady życia rodzinnego nakazującej, aby było ono oparte na sakramentalnym związku małżeńskim. Życie rodzinne oparte na sakramentalnym związku kobiety i mężczyzny było modelem obowiązującym w Polsce od wieków i jeszcze do niedawna powszechnie upoważnionym. Inne małżeństwa nie miały aprobaty rodzinnej ani sąsiedzkiej. Obecnie opinia sąsiedzka i rodzinna zaaprobowały rodzinę bez sakramentalnego związku małżeńskiego. Coraz mniej zdziwienia budzą rodziny bez jakiegokolwiek związ-

¹³ Zob. J. Śledzianowski, S. Bębas, *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*, Kielce: Wydawnictwo Jedność 2013, 251.

¹⁴ Więcej na ten temat: zob. *Emigracja wyzwaniem duszpasterskim dla Kościoła w Polsce*, red. M. Zajac, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.

¹⁵ Por. E. Zdebska, *Pomoc społeczna wobec problemów rodziny*, w: *Rodzina wobec zagrożeń*, red. M. Duda, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2008, 312.

¹⁶ Zob. J. Śledzianowski, S. Bębas, dz.cyt., 214.

¹⁷ Tamże, 251.

ku małżeńskiego¹⁸. Całkowitej erozji uległa norma zakazująca przedmałżeńskich stosunków seksualnych. Wszystko to kształtuje przekonanie, że zasady i formy życia rodzinnego są zmienne, jak wiele innych zasad życia, że życie jest silniejsze aniżeli nakazy religijne i moralne. Tak dotychczas nie było¹⁹.

Obserwuje się także upowszechnienie się wielości form życia rodzinnego²⁰. Model rodziny oparty na nierozzerwalnym związku małżeńskim, i do tego sakramentalnym, z dziećmi, w powiązaniach z krewnymi, z wyraźnym podziałem zadań kobiety i mężczyzny jest wciąż dominujący w społeczeństwie polskim. Ale obok niego upowszechniają się także inne formy życia rodzinnego, gdzie można wyróżnić takie, jak: rodzina niepełna (taką tworzą matka lub ojciec z dziećmi albo same dzieci); związek kohabitualny (kobieta i mężczyzna jako małżonkowie i rodzice żyją bez żadnego formalnego związku małżeńskiego); małżeństwa bez dzieci (odsetek małżeństw bez dzieci rośnie); upowszechnienie się wielości form życia rodzinnego, jak też traktowanie ich w opinii społecznej za równorzędne²¹.

W upowszechnieniu się wielości form życia rodzinnego badacze dopatrują się znamion procesu deinstytucjonalizacji rodziny (zob. FC 1). Są to jednak formy nie-trwałe. Dawniej instytucjonalna forma rodziny była tak trwała, że niejednokrotnie jednostka była w stanie poświęcić swoje osobiste szczęście trwaniu rodziny. Obecnie tendencja jest odwrotna: instytucja rodziny staje się podporządkowana osobistemu szczęściu. Kiedy jednostka stwierdza, że go nie przeżywa w dotychczasowej rodzinie, odchodzi i zakłada nową, łamiąc wcześniejsze obietnice.

Wydaje się jednak, że obecnie atak na rodzinę został zaplanowany wyjątkowo staranie i strategicznie przemyślany. Wyłania się on ze zmieniającej się sytuacji kulturowej, w jakiej zaczyna funkcjonować społeczeństwo europejskie, gdzie ideologia *gender* sugeruje, że nie istnieje ontologiczna różnica pomiędzy mężczyzną a kobietą, a żeńska i męska tożsamość nie są wpisane w naturę, ale są jedynie przypisane kulturze i wynikają jedynie z konstrukcji społecznej, pojawia się niebezpieczna dla współczesnego człowieka i chrześcijanina zmiana perspektywy życiowej²².

Przewodniczący Papieskiej Rady *Cor Unum*, kard. Robert Sarah, twierdzi, że w takim kontekście wszystkie teorie dotyczące płci, walki z kulturowymi stereotypami, społecznymi konstrukcjami będzie można zdekonstruować, aby osiągnąć równość pomiędzy mężczyzną a kobietą. Nie ulega zatem wątpliwości, że mamy

¹⁸ Zob. A. Dzioba, *Feminizm*, w: *Duszpasterstwo rodzin*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin–Rzeszów: „Bonus Liber” Wydawnictwo i Drukarnia Diecezji Rzeszowskiej 2013, 210–216.

¹⁹ Por. R.M. Ilnicka, *Środowiskowy kontekst niedostosowania społecznego młodzieży*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” 2008, 85.

²⁰ Zob. C. Murawski, *Współczesna rodzina w świetle XII Międzynarodowego Kongresu Rodziny*, Homo Dei 58 (1989) 4, 290.

²¹ Por. J. Goleń, *Duszpasterstwo rodzin niepełnych*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, dz.cyt., 517.

²² Por. R. Kinsky, *In der Nacht sind alle Katzen grau*, w: *Kirche und Sex. Mein Körper gehört mir*, red. M. Müller, Aachen: MM Verlag 1994, 41. Autor tej publikacji Rüdiger Kinsky dowodzi, że bezkrytyczne dopuszczenie w przestrzeni publicznej wszystkich nowych teorii dotyczących rozumienia płci i ludzkiej seksualności oraz roli rodziny (np. *gender*) spowoduje kompletną dezorientację wśród tzw. „zwyczajnych obywateli”. To może doprowadzić do wielu strat i ludzkich dramatów, ponieważ jest to obszar ludzkiego życia, w którym nie ma miejsca na eksperymenty.

do czynienia z prawdziwą rewolucją, która próbuje odwrócić porządek stworzenia mężczyzny i kobiety, zaplanowany przez miłującego Boga, a proces ten postępuje z niezwyklej przebiegłością i niemal całkowicie poza publiczną debatą²³.

W publikacji dotyczącej współzależności wiary, prawdy i tolerancji w życiu wierzącego człowieka kard. Joseph Ratzinger napisał, że manipulowanie ludzką płciowością i przedstawianie alternatywnych wizji rodziny jest tak samo niebezpieczne, jak ateizm w technicznym świecie, relatywizm moralny, *New Age* i wojny religijne²⁴. Określił także precyzyjnie, co może oznaczać zasada tolerancji wobec nowych ideologii i rodzących się myśli filozoficznych, stojących w jawnej lub zawoalowanej sprzeczności z nauczaniem Ewangelii na temat ludzkiej płciowości i rodziny²⁵.

Wszystkie zasygnalizowane wyzwania dla rodziny nie tylko trzeba widzieć, ale przed wszystkim trzeba racjonalnie je ocenić jako negatywne i zbudować strategię obronną na przyszłość.

3. OCENIĆ, CO MOŻNA UCZYNIĆ DLA WZMOCNIENIA RODZINY

Po dokonaniu opisu rzeczywistości, metoda JOC domaga się ocenienia (*juger*). Generalnie można powiedzieć, że rodzina od wielu dekad spełnia wiele funkcji. Trzeba je zauważyć i wzmacniać. Są to: *funkcja prokreacji*, która pozostaje funkcją najbardziej istotną, stałą i jednoznaczną, bez względu na proces przemian dziejowych; *funkcja socjalizacji*, do której zalicza się wychowanie i kształcenie dzieci, opiekę nad poszczególnymi członkami rodziny, kształtowanie norm zachowania, wynikających z przyjętego światopoglądu, oraz wchodzi tutaj także zagadnienie partnera emocjonalnego, z którym wiąże przyjaźń, miłość, bliskość; *funkcja ekonomiczna*, do której zalicza się rolę żywiciela rodziny, utrzymanie materialne, działalność gospodarczą, zapewnienie dzieciom startu w dorosłe życie; *funkcja organizacji wypoczynku*, która polega na zagospodarowaniu czasu wolnego, organizowaniu wakacji, urlopów, wykorzystanie mass mediów do celów rodzinnych; *funkcja wychowania religijnego*, jest to długotrwała akcja wpajania podstawowych zasad i norm religijnych regulujących stosunki współżycia w społeczności, pogłębianie wiedzy religijnej, nauczanie pacierza, wdrożenie do uczestnictwa w świętowaniu religijnym, katechizacja, samowychowanie w kierunku dojrzałości religijnej²⁶.

Kościół katolicki zdecydowanie odcina się od wizji rodziny, której celem jest ukształtowanie człowieka, według dowolnie przyjętego wzorca albo aktualnej

²³ Por. R. Sarah, *Przedmowa*, w: M.A. Peters, *Gender – światowa norma polityczna i kulturowa*, tłum. L. Woroniecki, Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2013, 16.

²⁴ J. Ratzinger, *Glaube – Wahrheit – Toleranz. Das Christentum und die Weltreligionen*, Bonn: Herder 2003, 59, 94, 102, 170.

²⁵ Tamże, 184.

²⁶ F. Adamski, *Wprowadzenie*, w: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. F. Adamski, Kraków: WAM 1982, 10–11.

mody²⁷. Stanowisko Kościoła w odniesieniu do rodziny opiera się na przekazie Biblii, która ukazuje, że rodzina wcześniej była bożym związkiem niż instytucją społeczną, a mężczyzna i kobieta łączą się i dają nowe życie, co jest tajemnicą, która nie podlega ocenie i nie może stać się obszarem eksperymentów genetycznych²⁸. Księgi natchnione zawierają informacje, że ojciec i matka otrzymali życie w sposób darmowy, dzielą się nim i muszą oddać w dzień śmierci, a przez codzienne przekazywanie życia powstają różne międzyludzkie relacje. Rodziców się także nie wybiera, dlatego należy ich bezwarunkowo szanować jako największy dar²⁹. W rodzinie, jaką ukazuje Biblia, człowiek przekracza granice ograniczoności i niemożności oraz współpracuje z Bogiem w prokreacji. Rodzina w zamyśle Bożym została stworzona jako „głęboka wspólnota życia i miłości” (KDK 48), co stanowi samą jej istotę i określa tożsamość (zob. FC 49). Święty Jan Paweł II nauczał, że „poprzez rodzinę toczą się dzieje człowieka, dzieje zbawienia ludzkości” (LdR 23).

Oddziaływanie rodziny jako środowiska wychowawczego o charakterze wielostronnym i stabilnym musi zyskać wyższy status w hierarchii celów duszpasterskich³⁰. Atutem rodziny jest bowiem to, iż zanim do dzieci dociera katecheza szkolna czy parafialna, mówiąca o walorach rodziny, one już dużo o niej wiedzą z doświadczeń wyniesionych z domu rodzinnego. Żyjąc w rodzinie, łatwo pojmują każdą więź, która łączy syna z matką, córkę z ojcem oraz rodziców i rodzeństwo nawzajem³¹.

Środowisko rodzinne w Polsce na przestrzeni ostatnich dekad było przesycane duchem najlepszych wzorców osobowych. Podstaw relacji rodzinnych uczono się przez życiową asymilację, podobnie jak człowiek uczy się języka ojczystego. Była to rzeczywista katecheza rodzinna, realizująca się w praktyce jakby przy okazji zwyczajnego życia rodziny, bez uciążliwej memoryzacji formuł katechetycznych³². Warto przy tej okazji zaznaczyć, że rozwijała się na bazie kultu świętych³³. Sława tych ludzi budziła zainteresowanie, niepokoiła sumienie i jednocześnie przyciągała mocą autentycznego świadectwa³⁴. Największe emocje wśród podziwianych świętych budziła jednak zawsze Matka Boża. Dowodem na to był żywy i rosnący w siłę udział w nabożeństwach oraz innych praktykach religijnych ku Jej czci³⁵. Środowisku rodzinnemu trzeba także przypisać zwyczaj uświęcania róż-

²⁷ Por. J. Kłys, *Współczesne wypaczenia funkcji rodziny w Polsce*, Studia na Rodziną 3 (1999) 1(4), 63.

²⁸ Por. G. Malcher, *Wychowanie do miłości – rodzina szkołą miłości*, w: *Wychowanie w rodzinie...*, dz.cyt., 306–308.

²⁹ Por. A. Sobczyk, *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu jako wzór życia duchowego współczesnej rodziny katolickiej*, Kazimierz Biskupi 2010, 44–45.

³⁰ H. Wistuba, *Refleksje nad wychowaniem maryjnym*, Katecheta 21 (1977), 211–214.

³¹ Por. T. Buczak, *Maryja w naszym domu jest Matką do niej zwracamy się z każdą prośbą*, w: *Tradycje maryjne w moim domu*, red. T. Pulcyn. Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów 1997, 35.

³² Zob. M. Finke, *Pedagogika wiary*, Poznań: PWT. Redakcja Wydawnictw, 1996, 7.

³³ Por. J. Piskorz, *Kościół a rodzina*, w: *Katolicyzm a rodzina* [b.a.], Poznań 1935, 12–20.

³⁴ Wyjątkowa publikacja prezentująca 18 świętych postaci, które w swoim ziemskim życiu naśladowały wiernie chryzmaty rodzinne i maryjne. Zob. M. Di Lorenzo, *Śladami Maryi. Charyzmatyczne postacie z historii chrześcijaństwa*, tłum. P. Bartnik, Częstochowa 2004, 158.

³⁵ J. Kopeć, *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*, Lublin: RW KUL 1997, 18.

nych okoliczności codziennego życia poprzez odmawianie modlitwy różańcowej, nazywanej popularnie przez minione pokolenia Polaków *Koronką*³⁶. Modlitwa różańcowa w środowisku rodzinnym tak mocno wkomponowała się w całokształt codziennego życia domowników, że z czasem tę czcigodną praktykę pobożnością umiano pogodzić ze zdrową, rodzinną radością, a nawet z prawdziwą wesołością i zabawą³⁷.

Atmosfera domu rodzinnego, gdzie przychodziły na świat dzieci, powodowała wyczulenie na sens ludzkiego życia. Wytworzyła się także w warunkach polskich unikatowa praktyka, w ramach której podczas bicia dzwonów na *Anioł Pański* przerywano nie tylko prywatne, ale nawet publiczne zajęcia i obowiązkowe, płatne prace, aby dziękować za każde życie, którym z rodziną podzielił się Wcielony Bóg³⁸. Wrażliwość na treści religijne pogłębiał zwyczaj posługiwania się poświęconymi przedmiotami, w kontekście ważnych wydarzeniach rodzinnych³⁹. To wszystko stanowi wciąż o niezastąpionej roli rodziny i musi być ocenione pozytywnie oraz strategicznie polecane. Jeżeli mimo wielu zagrożeń i trudności rodzina trwa i nic nie jest w stanie jej zastąpić, to muszą w niej się znajdować wewnętrzne siły, które nadają rodzinie żywotność, atrakcyjność i dynamikę, która pozwala na elastyczną adaptację i rozwój w nowych warunkach. Trzeba więc poszukać odpowiedzi na pytanie: jak działać skutecznie dla jej dobra i harmonijnego rozwoju?

4. DZIAŁAĆ SKUTECZNIE NA RZECZ RODZINY WEDŁUG WSKAZAŃ SYNODALNYCH

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stanowi: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”⁴⁰. Wzmocnieniem takiego stanowiska jest także stwierdzenie: „Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny”⁴¹. Dlatego należy nie tylko korzystać z ustawowych praw chroniących tę instytucję, ale upowszechniać informacje o strategii dekonstrukcji i destabilizacji kategorii płci i seksualności i związanej z tym destrukcji systemu społecznego opartego na rodzinie. Należy nagłośniać wszelkie informacje o łamaniu konstytucyjnego prawa rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi⁴².

³⁶ „Koronkę mając w ręku, stary Polak ranne odbywał modlitwy, z nią mszy św. słuchał, gospodarstwa swego doglądał, podróże odbywał”. Podają za: T. Chodziło, *Kościół i kultura ludowa*, w: *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce, cz. III*, red. P. Kałwa, C. Skrzyszewski, Lublin: TN KUL 1969, 123.

³⁷ Skąd właśnie powstało znane i powtarzane w różnych okolicznościach i regionach Polski przysłowie: „I do tańca, i do różańca”, tamże.

³⁸ A. Klein, *Anioł Pański*, w: *Cześć Maryi dzisiaj*, red. W. Beinert, tłum. z niem. M. Węclawski, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów 1992, 283.

³⁹ Por. tamże.

⁴⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 18.

⁴¹ Tamże, art. 71.1.

⁴² Zob. Dla Rodziny. Koalicja Obywatelska, *Deklaracja działań na rzecz rodziny – z poszanowa-*

Aby rodzina pozostała w przyszłości wspólnotą, grupą kochających się osób, instytucją, gdzie się uczy struktury i funkcji społecznych, absorbuje wzory osobowe i kulturowe, podlega procesom socjalizacyjnym, zaspokaja się potrzeby religijne i duchowe, winna być stabilnym i stabilizującym ogniwem rzeczywistości społecznej i religijnej w świecie⁴³. Chodzi też o to, aby nieustanne przeobrażenia nie pozbawiły jej statusu najważniejszej i podmiotowej struktury w dzisiejszym świecie⁴⁴. Dlatego jej autentyczni zwolennicy muszą pojąć kilka kluczowych wyzwań.

Wyzwanie pierwsze powinno polegać na upowszechnianiu przez chrześcijan informacji o wszechobecnej w środowiskach libertyńskich i feministycznych strategii dekonstrukcji i destabilizacji rodziny. Gdy dzisiaj bezbożni, zafascynowani ideologią *gender*, ograniczają się do rozkoszowania życiem i w tym widzą sens swojej seksualności, możemy powiedzieć – to trudno, mają bowiem prawo do takiej wizji własnego szczęścia⁴⁵. Oni najczęściej nie wierzą w życie wieczne. Natomiast w naszym katechetyczno-rodzinnym środowisku wychowawczym należy nieustannie motywować do innego stylu życia, zgodnie ze słowami Psalmu: „Szczęśliwy mąż, który nie idzie za radą występnych, nie wchodzi na drogę grzeszników i nie zasiada w gronie szyderców” (Ps 1,1).

Wyzwanie drugie to upowszechnianie informacji o łamaniu konstytucyjnego prawa rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami w kontekście ideologii *gender*⁴⁶. Państwo demokratyczne otoczyło rodzinę swoją prawną opieką i nie można się z tej pozycji lekkomyślnie oddalać. Należy dołożyć wszelkich starań, aby każde złamanie konstytucyjnych zasad dotyczących rodziny spotykało się z faktycznym sprzeciwem strony kościelnej, proporcjonalnym do ważności wydarzenia⁴⁷.

Wyzwanie trzecie powinno polegać na głoszeniu piękna życia małżeńskiego, doniosłości przysięgi małżeńskiej składanej na całe życie, możliwości wspólnego życia we dwoje dzięki łasce sakramentu małżeństwa. Rodzące się uczucie fascynacji, zauroczenia i miłości to nie przypadek, ale owoc odwiecznej miłości Boga, który pragnie ludzkiego szczęścia (por. Rdz 1, 27). Trzeba skończyć z żartami na temat małżeństwa, pobłażaniem rozwodom, nieobyczajnym filmom czy sztukom teatralnym, które niszczą dobrą optykę w spostrzeganiu małżeństwa i rodziny⁴⁸.

Wyzwanie czwarte kierowane powinno być do teologów, katechetów młodzieży i duszpasterzy, aby z pasją ukazywali na nowo biblijny obraz rodziny, jako instytucji zaplanowanej przez Boga i wspieranej szczególnymi darami łaski oraz cudem

niem Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, [online] [dostęp: 28.11.2014]. Dostępny w Internecie: http://www.dlarodziny.net/projekt07/deklaracja_samorzadowe_13_10_14.pdf.

⁴³ Por. J. Majka, *Wychowanie chrześcijańskie – wychowaniem personalistycznym*, w: *Wychowanie w rodzinie...*, dz.cyt., 41.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Por. Lasconi, *Ja i ty przez 365 dni (+1)*, tłum. K. Wilewska, Poznań: Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha 2007, 340.

⁴⁶ M. Zając, *Małe kroki w wielkiej sprawie wychowania seksualnego w rodzinie*, w: *Kobietą i mężczyzną stworzył ich. Edukacja seksualna w katechezie*, red. ks. P. Mąkosa, Lublin: Wydawnictwo Natan 2014, 271.

⁴⁷ Więcej na ten temat: Zob. S. Tyl, *Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami moralnymi i religijnymi w Karcie Praw Rodziny*, *Kościół i Prawo* 15 (2013) 2, 227–242.

⁴⁸ Zob. R. Rychlik, *Jak powiedzieć o miłości*, Tarnów: Biblos 2012, 7.

prokreacji⁴⁹. Maryja, wpleciona w wymiar nazaretańskiej rodziny, powinna służyć w tym zakresie cennym przykładem⁵⁰. Dla brzemiennej Maryi było ważne, że u boku swojego męża czuła się bezpieczna. Święty Józef był dla Niej wielkim oparciem, gdy widziała go z szacunkiem obserwującego tajemnicę życia, które ona w sobie nosiła⁵¹. Wspólnie, jako małżonkowie, przydzielili Bogu w swoim domu najważniejsze miejsce, a Bóg, wchodząc w życie małżeńskie Maryi i Józefa, nie zniszczył ich miłości. Wskazując Józefowi miejsce przy Maryi, „Bóg okazuje się pierwszym obrońcą ludzkiej rodziny i jej szczęścia, i włącza Józefa w swój zbawczy plan”⁵². Pokazuje także, że ojciec jest w rodzinie niezastąpiony, dlatego w środowisku osób odpowiedzialnych za katechizację rodzi się troska o przywrócenie etosu ojcostwa⁵³. Brak inspirującego uczestnictwa w życiu młodego pokolenia przez ojców rodzin, przynosi dzisiaj wiele niełatwych do oszacowania trudności wychowawczych.

Wyzwanie piąte to zbudowanie nowej strategii informacyjnej, skierowanej do młodych osób na temat: co zrobić, aby budować solidną rodzinę? Konieczne będą działania zmierzające do zbudowania fundamentu moralnego przyszłych małżonków, co powinno się wiązać z atrakcyjną ofertą formacyjną dla młodych, połączoną z nowoczesnymi technikami multimedialnymi⁵⁴. O wielkości i świętości rodziny powinna przypominać także polska praktyka umieszczania w mieszkaniach obrazów i wizerunków Świętej Rodziny z Nazaretu⁵⁵. Mogą one być dobrą okazją do przypominania katechizowanym o tym, że rodzina jest Kościołem domowym, w którym istnieje wiele okazji do autentycznej służby bliźniemu. Powinny także pobudzać do modlitwy zanoszonej wraz z Maryją o właściwe miejsce Boga w rodzinie oraz o rozwój miłości małżeńskiej⁵⁶. Również wobec wielorakich nurtów rozpowszechniającego się panseksualizmu, czystość na wzór Maryi powinna stawać się wartością szczególnie drogą sercom młodych Polek i Polaków⁵⁷.

Wyzwanie szóste związane może być ze zdecydowanym przeciwstawianiem się każdemu atakowi na życie, od momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci. Rodzina służy życiu i taka musi pozostać⁵⁸. Przybliżaniu tej prawdy mogą służyć: rekolek-

⁴⁹ Zob. M. Zajac, *Parafia miejscem katechezy*, w: *Miejsca katechezy: rodzina, parafia, szkoła*, red. S. Kułpaczyński, Lublin: Polihymnia 2005, 73–98.

⁵⁰ Por. S. De Flores, *Kim jest dla nas Maryja?*, tłum. K. Łapiński, Częstochowa 2003, 23.

⁵¹ H. Kreis, *Święta Rodzina z Nazaretu*, Kraków: WAM 2004, 19.

⁵² Tamże, 18.

⁵³ O skali problemu świadczą trudności w zdefiniowaniu tego pojęcia w tzw. rodzinie industrialnej. Kategoria ojciec, zgodnie z przemianami we współczesnej rodzinie, dotyczy: ojca biologicznego, adopcyjnego, wychowującego dziecko swojej żony lub partnerki, pozostającego w związku (formalnym lub nie) z matką dziecka, wychowującego dziecko w związku (formalnym lub nie) z kobietą, która nie jest matką dziecka, samotnie wychowującego dziecko, rozwiedzionego, który utrzymuje kontakt z dzieckiem, rozwiedzionego, który nie utrzymuje kontaktów z dzieckiem. Zob. R. Bly, *Żelazny Jan. Rzecz o mężczyznach*, tł. z ang. J. Tittenbrun, Poznań: Rebis 1993, 142.

⁵⁴ Por. G. Pyżlak, *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, dz.cyt., 345.

⁵⁵ *II Polski Synod Plenarny. Teksty robocze*, Poznań–Warszawa: Pallottinum 1991, nr 67.

⁵⁶ Por. tamże, nr 62.

⁵⁷ Tamże, nr 63.

⁵⁸ J. Kamiński, *Troska o życie ludzkie*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, dz.cyt., 325.

cje stanowe, pogadanki okresowe, wykłady religijne dla rodziców, spotkania katechetów z rodzicami, systematyczne czytanie Pisma Świętego w domu rodzinnym, głośne czytanie lektury religijnej i wspólna modlitwa⁵⁹. Ważną formą budowania rodzinnej solidarności mogą być doniosłe wydarzenia w życiu rodzinnym: przyjęcie sakramentu, choroba lub śmierć bliskiej osoby⁶⁰. Szczególną szansą mogą być wszelkie uroczystości rodzinne, parafialne, ogólnokościelne i narodowe⁶¹. Największe możliwości stwarza jednak powiązanie katechezy rodziców z katechezą ich dzieci. Wspólny udział w katechezie rodziców i dzieci umożliwia omawianie interesujących ich problemów oraz ich rozwiązywanie⁶².

Wyzwanie siódme może polegać na głoszeniu prawdy, że współczesna szkoła oddzielona od środowiska rodzinnego i kościelnego jest bezsilna w swoim wychowaniu. Natomiast zjednoczona z tymi miejscami katechetycznymi może efektywnie pomóc w rozwoju pełnej osobowości dziecka, które jest nadzieją Kościoła i świata⁶³.

Wyzwanie ósme to uruchomienie nowej strategii myślenia o współczesnej rzeczywistości Kościoła i rodziny w myśl sugestii papieża Franciszka: „Mówiłem już wiele razy, że Kościół wydaje mi się szpitalem polowym: jest tylu ludzi zranionych, którzy proszą nas o bliskość, proszą nas o to, o co proszono Jezusa: bliskość (w sensie fizycznym i duchowym). Mając postawę faryzeuszów, uczonych w prawie, nie damy nigdy świadectwa bliskości”⁶⁴. Wyzwanie musi polegać na budzeniu nadziei, iż z Chrystusem dzieło ratowania rodziny zakończy się pełnym sukcesem. Słowa Mistrza z Nazaretu, „żyjącego w ludzkiej rodzinie, zapisane przez św. Jana Apostoła: „Nie lękajcie się! „Miejcie odwagę: Jam zwyciężył świat” (J 16, 33), powinny stać się mottem obrońców rodziny i jej chrześcijańskiej tożsamości.

Wyzwanie dziewiąte wiąże się z apelem, aby przywrócić i ożywiać przyparafialne duszpasterstwo rodzin i formować religijnie rodziców⁶⁵. Podczas spotkań należy uczyć rodziców rozmowy z dziećmi o Bogu, czytać Pismo Święte, uczyć piosenek i pieśni religijnych, ostrzegać przed zagrożeniami duchowymi⁶⁶. Wiele dzieci jest zniewolonych duchowo. Warto modlić się nad nimi wstawienniczo o uwolnienie od wpływów złego ducha. Trzeba także podejmować inicjatywy tzw. wczesnej Komunii Świętej, by dzieci jak najwcześniej chroniła łaska sakramentu pokuty i Eucharystii.

⁵⁹ M. Majewski, *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*, Kraków: Poligrafia Salezjańska 1995, 73.

⁶⁰ R. Murawski, *Kierunki i formy pracy katechetycznej z dorosłymi w parafii*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 13 (1980), 75.

⁶¹ Por. M. Majewski, dz.cyt., 73.

⁶² Por. J. Słomińska, *Rodzina polska a katecheza*, *Communio* 3 (1983) 1, 107–117.

⁶³ Por. L. Wołoszynowa, *Dzieciom – Rodzicom – Nauczycielom*, Kielce: Dom Wydawniczy „Strzelec” 2001, 177–181.

⁶⁴ Spotkanie papieża Franciszka w Rzymie 14.09.2014 w auli Pawła VI z uczestnikami międzynarodowej konferencji poświęconej projektowi duszpasterskiemu *Evangelii gaudium*, Franciszek przestrzega ewangelizatorów, [online] [dostęp: 28.11.2014]. Dostępny w Internecie:

<http://info.wiara.pl/doc/2165095.Franciszek-przestrzega-ewangelizatorów>

⁶⁵ Zob. J. Kamiński, *Struktury i funkcje duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, dz.cyt., 306.

⁶⁶ Tamże, 301.

Wyzwanie dziesiąte może wiązać się z promocją w życiu zwyczajnych rodzin katolickich tzw. *Dekalogu dobrego rodzica*:

1. Dbaj o swoje małżeństwo i chroń jego sakramentalność.
2. Codziennie módl się za siebie, współmałżonka i za swoje dzieci – szczególnie często odmawiaj *Różaniec*.
3. Unikaj grzechów ciężkich, przez które szatan zyskuje realny dostęp do Ciebie i do tych, których kochasz.
4. Przystępuj często do spowiedzi, nie rzadziej niż raz na miesiąc.
5. Przyjmując często Komunię Świętą, przyjmujesz Jezusa Chrystusa! Nie ma skuteczniejszej ochrony niż ta, którą daje sam Chrystus.
6. Nigdy nie rezygnuj z niedzielnej Mszy Świętej.
7. Ucz swoje dzieci modlitwy, módl się razem z nimi.
8. Nie kupuj zabawek, które mogą zagrozić czystości serca Twoich dzieci i ich przyjaźni z Bogiem.
9. Daj swoim dzieciom swój czas, którego codziennie potrzebują.
10. Pamiętaj, że twoim zadaniem jest wskazać dzieciom drogę do Boga⁶⁷.

Kościół katolicki podtrzymuje nieustannie przekonanie, że pogłębiając i głosząc naukę o rodzinie, najlepiej spełnia swoją posługę wobec wszystkich ludzi na świecie⁶⁸. Kościół ma także prawo i obowiązek wychowywać i wprowadzać w życie swoją naukę o małżeństwie, rodzinie oraz etyce seksualnej. Jednocześnie „nie zamierza nikomu tej nauki i tej wizji narzucać, ale pragnie ją przedłożyć w duchu wolności i strzec jej jako koniecznego punktu odniesienia dla każdego katolika i dla tych, którzy pragną przynależeć do wspólnoty kościelnej”⁶⁹. Rezygnacja z takiego wychowania oznacza radykalne odwrócenie się od nauki Chrystusa, ze wszystkimi konsekwencjami takiego działania⁷⁰.

5. ZAKOŃCZENIE

O wyzwaniach stojących przed współczesną rodziną decydował splot wydarzeń historycznych, społecznych i narodowych, w których tle na przełomie wieków przez blisko trzy dekady dojrzewało nauczanie św. Jana Pawła II o rodzinie oraz rodzinna strategia duszpasterska Kościoła katolickiego. Ważne sprawy rodziny zawierały się nie tylko w planach duszpasterskich, listach Episkopatu Polski, dokumentach dotyczących nauki religii, podręcznikach i katechizmach, ale także w prowadzonej walce o kształt polskiego prawa. Trzeba z dumą stwierdzić, że w warunkach lokalnych udało się rodzinę uchować od największych niebezpieczeństw, choć nie udało

⁶⁷ Zob. S. Kostrzewa, *Odebrać dzieciom niewinność*, [online] [dostęp: 30.11.2014]. Dostępny w Internecie: <http://search.tb.ask.com>

⁶⁸ Por. Jan Paweł II, *Do Polaków w Auli Pawła VI (12.10.1980)*, w: Jan Paweł II, *Przyszłość idzie przez rodzinę. Z nauczania Ojca Świętego o miłości, małżeństwie, rodzinie*, red. M. Węclawski, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1983, 6.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ W. Błaszczak, *Sumienie małżonków*, w: *Wrażliwe sumienie wobec nowych wyzwań duszpasterskich*, red. J. Popławski. Lublin: Wydawnictwo KUL 2008, 60.

się znacząco pogłębić jej duchowej kondycji. Obecnie wyzwania stały się globalne, nieoczekiwane, trudne do przewidzenia i wpisane w maszynę ustawodawczą zjednoczonej Europy. Nie wystarczą zatem tylko lokalne doświadczenia z polskiej „batalii rodzinnej”, ale potrzebne są wspólne działania ludzi dobrej woli na całym świecie, odpowiednio ukierunkowanych przez mądrych pasterzy.

Dobrze się stało, że w Kościele posoborowym z pomocą przychodzi instytucja Synodu Biskupów, która w 2014 r. podjęła obrady na temat rodziny. Trzeba żywić przekonanie, że dokument końcowy w 2015 r. będzie miał walor normatywny w działaniach na rzecz chrześcijańskiej rodziny i spotka się z życzliwym przyjęciem adresatów. Osoby zainteresowane obradami oczekują, że wskazania Synodu Biskupów wyeksponują dobre narzędzie w tych zmaganiach i otworzą pole chrześcijańskiego entuzjazmu i zaradności. Koniec XX i początek XXI w. nie stanowią zamknięcia jakiegoś odrębnego rozdziału w dziejach chrześcijańskiej rodziny. Wprost przeciwnie, wyrosły z tendencji obecnych wcześniej. Mocny głos biskupów z Rzymu musi dzisiaj podpowiadać topniejącym zastępom entuzjastów tradycyjnej rodziny w co mają wierzyć, co aktualnie czynić i z jakich środków łaski korzystać, aby osiągnąć zbawienie w tej uniwersalnej Bożej wspólnocie?

Reakcja na podstawowe wyzwania dotyczące rodziny w warstwie treściowej musi wyraźnie nawiązywać do tajemnic Chrystusa, połączonych z życiem Najświętszej Rodziny, a elementy religijne, historyczne tradycje i wychowawcze idee rodzinne powinny się dalej zbiegać w jeden głos sławiący wyjątkowość sakramentalnego związku kobiety i mężczyzny, którzy, współpracując z Bogiem, dzielą się nowym życiem. Potencjał tej nauki pozwoli przetrwać Polakom trudny czas desakralizacji i laicyzacji, obecnych w nowoczesnym wychowaniu, oraz powstrzymać niebezpieczne tendencje prawne szkodzące wizji chrześcijańskiej rodziny.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski F., *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, Kraków: WAM 1982.
- Finke M., *Pedagogika wiary*, Poznań: PWT. Redakcja Wydawnictw 1996.
- Ilńska R. M., *Środowiskowy kontekst niedostosowania społecznego młodzieży*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” 2008.
- Duszpasterstwo rodzin*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin – Rzeszów: „Bonus Liber” Wydawnictwo i Drukarnia Diecezji Rzeszowskiej 2013.
- Kostrzewa S., *Odebrać dzieciom niewinność*, [online] [dostęp: 30.11.2014]. Dostępny w Internecie: <http://search.tb.ask.com>.
- Kasjaniuk E., Nowacka M., *Katechizacja*, EK VIII, Lublin: TN KUL 2000, kol. 1035–1036.
- Kreis H., *Święta Rodzina z Nazaretu*, Kraków: WAM 2004.
- Murawski C., *Współczesna rodzina w świetle XII Międzynarodowego Kongresu Rodziny*, Homo Dei 58 (1989) 4, 287–293.
- Peters M.A., *Gender – światowa norma polityczna i kulturowa*, tłum. L. Woroniecki, Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2013.
- Rodzina, wartości, przemiany*, red. M. Ruszel, Rzeszów–Stalowa Wola: Fundacja Uniwersytecka 2010.
- Rodzina wobec zagrożeń*, red. M. Duda, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2008.
- Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin: RW KUL 1997.
- Rozkrut T., *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym*, Tarnów: Biblos 2010.

- Stala J., *Podstawy teologiczno-antropologiczne katechezy rodzinnej*, Tarnów: Mała Poligrafia Redemptorystów w Tuchowie 1998.
- Śledzianowski J., Bębas S., *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*, Kielce: Wydawnictwo Jedność 2013.
- Święs K., *Przemiany religijności miejskiej w czasie transformacji systemowej*, Lublin: TN KUL 2011.
- Tyl S., *Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami moralnymi i religijnymi w Kartie Praw Rodziny*, Kościół i Prawo 15 (2013) 2, 227–242.
- Wołoszynowa L., *Dzieciom – Rodzicom – Nauczycielom*, Kielce: Dom Wydawniczy „Strzelec” 2001.
- Emigracja wyzwaniem duszpasterskim dla Kościoła w Polsce*, red. M. Zajac, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.
- Zajac M., *Małe kroki w wielkiej sprawie wychowania seksualnego w rodzinie*, w: *Kobieta i mężczyzna stworzył ich. Edukacja seksualna w katechezie*, Lublin: Wydawnictwo Natan 2014, 269–282.
- Zajac M., *Parafia miejscem katechezy*, w: *Miejsca katechezy: rodzina, parafia, szkoła*, red. S. Kulpa-czyński, Lublin: Polihymnia 2005, 73–98.
- Zajac M., *Wrażliwość na znaki czasu, Wypłyn na głębie. Wprowadzenie do praktyk chrześcijaństwa w świetle listu apostołskiego Jana Pawła II Novo millennio ineunte*, red. J. Królikowski, J. Stala, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2001, 248–259.

CHALLENGES FACING CONTEMPORARY FAMILY

Summary

The challenges facing contemporary family come from the fact that all events related to political, social, cultural and religious changes cumulate in this basic human community. The role of a family is particularly significant in those places where anti-religious regulations make it difficult for parents to educate their children in faith according to their will. The primary challenges of a contemporary family may be balanced applying the principle of a Christian organization *Jeunesse Ouvriere Chretienne* (JOC). This method first asks one to see (*voir*) various threats to a family which are related to cultural changes, progressive dechristianization and new trends which are against the Christian vision of family and marriage. Not only should the threats be seen but one should also collate and assess them (*juger*), i.e. point out how they harm a family and why one should radically object to them. On the third stage one should act (*agir*) and take concrete pro-family measures in order to prevent significant erosion of sacramental marriage which form the foundation of the Catholic family. The community of family life advocates is looking forward to concrete proposals connected with the Synod of Bishops on family which started in Rome in 2014. They should present the range of activities in defense of family and new formation perspectives.

Key words: family, education, Synod of Bishops